# การพัฒนาจิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน*

# VOLUNTEER DEVELOPING IN BUDDHIST INTEGRATED FOR SUSTAINABLE COMMUNITY DEVELOPMENT

**พระใบฎีกาณพงษกร กนฺตวณโณ (ปิ่นทอง)**

PhrabaidikaNapongsakorn Kantawanno (Pintong)

**วิทยาลัยสงฆ์เพชรบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phetchaburi Sangha college

Email: napongsakornpt@gmail.com

## บทคัดย่อ

จิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการเป็นการเห็นแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวมโดยงดเว้นกระทำให้ทรัพย์สินส่วนรวมเสียหาย มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม การเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินร่วมกันโดยมุ่งเน้นการให้ การไม่เบียดเบียน และการมุ่งประโยชน์ร่วมกันที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในการปฏิบัติ ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 และหลักการสังเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา มีการพัฒนา เชิงระบบ 6 ระยะ ได้แก่ การเตรียมการ การประเมินก่อนดำเนินการ การพัฒนาการฝึกปฏิบัติ การประเมินผลหลังดำเนินการ และการวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน การพัฒนาจิตอาสาเชิงบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน จะมองว่ามนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์ หรือปัญหานั้น มนุษย์เราสามารแก้ไขได้ในทางปฏิบัติและพระพุทธศาสนานั้นมุ่งไปสู่การแก้ไขปัญหา หลักการสังคม สงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนาประมวลได้ 7 ประการ คือ 1) ต้องคำนึงถึงหลักเหตุผลเป็นสำคัญ 2) ต้องยึดหลักทางสายกลาง 3) ต้องยึดหลักพึ่งตนเอง 4) ต้องเป็นไปอย่างสมดุล 5) ต้องค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสม 6) ต้องสอดคล้องจุดหมายหลักของชีวิต และ 7) ต้องไม่ก่อทุกข์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น โดยเน้นหลักการปฏิบัติตนตาม กระบวนการของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา ที่ครอบคลุมทั้งการรับรู้และการรู้คิด เจตคติ การพัฒนาตนเอง ด้านทั้งด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) ด้านความรู้ความคิด (ปัญญา) และการมีวิธีคิดเป็นคิดถูกต้องตามหลัก เหตุผลเพื่ออุทิศตนให้ส่วนรวม (พฤติกรรมระดับบุคคล) และการมีส่วนร่วมสร้างเครือข่ายช่วยแก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติ สร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม และการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสม (พฤติกรรมระดับส่วนรวม) รวมไปถึงสามารถจัดระเบียบสังคมได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นการสร้างจิตสำนึก ความรับผิดชอบ และเป็นแบบอย่างหน้าที่ให้ถูกต้องตามสถานะของบุคล เมื่อต่างคน ต่างทำหน้าที่ให้ถูกต้องตาม สถานะ ย่อมเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมประเทศชาติ และส่งเสริมพัฒนาการทางจิตของปัจเจกบุคลให้ดำเนิน ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข พร้อมทั้งยังผลไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

* Received June 21, 2023; Revised January 6, 2024; Accepted April 26, 2024

**คำสำคัญ;** จิตอาสา; พุทธบูรณาการ; การพัฒนาสังคม

## ABSTRACT

Volunteerism in the Buddhist integrated way is for the benefit of the public by refraining from making property public damage Participate in the maintenance of common property Respect for the rights of others to use property. together by focusing on giving nonviolence and aiming for mutual benefit that combines Buddhist principles in practice, namely the Four Sangahavathu, the Four Brahma Viharas, and the Buddhist Synthesis Principles. carry out Evaluation after operation and performance analysis Integrated Volunteer Development According to Buddhism for Sustainable Community Development will see that human beings and all things are suffering or that problem Human beings can be solved in practice and Buddhism aims to solve problems. There are 7 principles of social welfare according to Buddhist principles: 1) must be based on reason, 2) must adhere to the middle way, 3) must adhere to the principle of self-reliance 4) must be balanced, 5) should be gradual, 6) must be consistent with the main goal of life, and 7) must not cause suffering to oneself and others. by emphasizing the principles of conduct The threefold process is precepts, concentration and wisdom. covering both awareness and cognition, attitude, self-improvement Behavioral aspects (precepts), mental aspects (concentration), knowledge and thoughts (wisdom) and having the right way of thinking according to the principles Reason for dedication to the community (personal behavior) and participation in networking to help solve problems, take action, create benefits and happiness for society and preparing for the impact of various changes appropriately (common level behavior) as well as being able to organize society well because it creates a consciousness responsibility and being a role model according to the status of the person. When each person performs the duty according to the status, it will contribute to the development of society and the nation. and promote the mental development of individuals to proceed social life happily as well as resulting in sustainable community development

**Keywords:** Volunteer, Integrated Buddhist, Community Development

**บทนำ**

จิตอาสาเป็นการรู้จักเอาใจใส่ เป็นธุระและเข้ารวมในเรื่องของส่วนร่วมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความ สำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัดและมีความสมดุล ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ จิตอาสามีคุณลักษณะที่สำคัญของการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศและพลเมืองโลก เพราะบุคคลที่มีจิตอาสาจะเป็นผู้ที่ตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคม พร้อมที่จะเสียสละ และอุทิศตนเพื่อประโยชน์ ของส่วนรวม โดยการช่วยเหลือผู้อื่น การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมด้วยความเต็มใจ โดยไม่ มุ่งหวังผลตอบแทน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ชอบช่วยเหลือกันในยามที่อีกฝ่ายเกิดความทุกข์ยากเดือดร้อน ดังนั้น จิตอาสา คือ “ความมีน้ำใจ” กับคนไทยในอดีตถือเป็นของคู่กัน ไม่ว่าจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันที่มีการแบ่งปันอย่างเต็มใจ หรือการช่วยเหลือในการประกอบอาชีพ หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันโดยมิต้องมีกฎระเบียบบังคับความช่วยเหลือทุกอย่างออกมาจากจิตใจ สังคมไทยในอดีตจึงอยู่กันเหมือนเครือญาติ เกิดความสุขและแม้บางครั้งจะมีปัญหาก็จะร่วมกัน แก้ไขจนทุกอย่างลุล่วงไปได้ดี

ปัจจุบันสภาพสังคมไทยเป็นสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคม เกิดสิ่งประดิษฐ์หรือวัตถุ เครื่องมือ เครื่องใช้ในการดำเนินชีวิตที่ทันสมัย รวดเร็วสามารถตอบสนองความต้องการของบุคลในสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดีมีจิตอาสาจึงเป็นคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของคนไทยที่สังคมในปัจจุบันเรียกร้องให้พัฒนากันอย่างจริงจัง มีจิตอาสาเป็นการรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องส่วนร่วมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึก และยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัด และมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ จิตอาสาเป็นความ รับผิดชอบในตนเอง แม้จะได้รับการอบรมสั่งสอน ถ้าจิตใจตนเองไม่ยอมรับการปลูกฝังจิตสาธารณะก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ กระแสของการรวมกลุ่มของประชาชนสังคม ที่ประชาชนจากกลุ่มต่าง ๆ จะเข้ามามีบทบาทในการเรียกร้องการดูแล การตรวจสอบ รวมถึงการเข้ามาพัฒนาชุมชนและสังคมส่วนรวมมากขึ้น สิ่งสำคัญคือ คนเหล่านี้จำเป็นต้องมี จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม จึงทำให้การรวมกลุ่มนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์ และพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง มิใช่เป็นการใช้ ช่องทางนี้ในการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง ดังนั้น จากกระแสการแข่งขันและระบบทุนนิยม กระแสเรื่องการ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมวิกฤตทางคุณธรรม จริยธรรม และสังคมชุมชน วิถีที่เปลี่ยนแปลงไป จึงควรเร่งสร้างการมีจิต สาธารณะให้เกิดขึ้นในสังคมไทย เพื่อให้เกิดการแสดงออกถึงการไม่ยึดเอาประโยชน์ของตนเองเป็นที่ตั้ง ไม่ใช่เพียงแค่ ให้ตนเองอยู่รอดนั้น

การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการที่เหมาะสมที่สุดวิธีหนึ่งที่จะนำมาใช้เพื่อยกระดับการครองชีพ ป้องกันการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ประชาชนกำลังเผชิญอยู่ การพัฒนาชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศด้วยเหตุที่การพัฒนาชุมชนนั้นครอบคลุมการพัฒนาสังคม ชุมชนและ สาธารณูปโภคอื่น ๆ เช่น การส่งเสริมอาชีพโดยพยายามช่วยเหลือประชาชนให้ตื่นตัวมาร่วมมือกับรัฐในการพัฒนาประเทศในส่วนที่ประชาชนจะช่วยได้ การพัฒนาจึงถือได้ว่าเป็นกระบวนการการศึกษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นความสำคัญยิ่งในการที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เพื่อผสมผสานร่วมกันพัฒนาประเทศในขั้นสุดยอด

ดังนั้น การพัฒนาจิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน จึงเป็นภาระหน้าที่ของคนทุกคนที่จะต้องร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์สุขร่วมกันของสังคม และเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

**ความหมายของจิตสาธารณะ**

คำว่า “จิตอาสา” เป็นคำใหม่ที่นำมาใช้เมื่อไม่นานมานี้ และเป็นเรื่องใหม่สำหรับคนไทย ซึ่งมีผู้ให้ความหมาย ของจิตอาสาไว้ เป็นต้น

จิตอาสา แยกศัพท์คือ จิต + อาสา ที่แปลได้ว่า จิต หมายถึง ใจ, สิ่งทีมีหน้าที่รู้คิด และนึกธรรมชาติที่รู้ อารมณ์สภาพที่นึกคิด ความคิด (Phradhammapidok (P. A. Por Payutto), 2002: 36) อาสาหมายถึงความหวัง ความต้องการรับทำโดยเต็มใจ สมัครใจ แสดงตัวขอรับทำการนั้น (Royal Institute, 2003: 312)

จิตอาสาจะมีลักษณะเดียวกันกับจิตสำนึก (ความรู้สึกดีหรืออยากตอบแทนสิงที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม โลกมวลมนุษย์) หรือภาวะที่จิตตื่นและรู้ตัวสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกาย จิตสาธารณะ, จิตสำนึกสาธารณะ, จิตบริการ, จิตอาสา, จิตสำนึกทางสังคม คำศัพท์เหล่านี้มีลักษณะมีความหมายคล้ายคลึงกันหรือปฏิบัติในแง่เดียวกัน โดยความหมายของศัพท์เหล่านี้ท่าน กล่าวหมายเอาสรุปได้ 5 ประการ คือ

1. จิตสาธารณะ คือ จิตสำนึกเพื่อส่วนรวมจิตสำนึก ความรู้สึกดีหรืออยากตอบแทนสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม โลกมวลมนุษย์หรือภาวะที่จิตตื่นและรู้ตัวสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกาย การตระหนักรู้ และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน การคำนึงถึงผู้อื่นร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน

2. จิตสาธารณะ คือ จิตอาสา ที่แสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจเพื่อส่วนรวมโดยการแสดออกด้วยการอาสาไม่มีใครบังคับ

3. จิตสาธารณะ คือ การสำนึกสาธารณะ ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลตระหนักรู้และคำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวมและสังคม มองเห็นคุณค่าของการเอาใจใส่ดูแลรักษาสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นของส่วนรวม

4. จิตสาธารณะ คือ จิตบริการที่เกี่ยวกับการคิด และการปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเป็นการประพฤติปฏิบัติที่มุ่งความสุขของผู้อื่นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความตั้งใจดี

5. จิตสาธารณะ คือ จิตสำนึกทางสังคมที่สำนักงานและคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติได้อธิบายว่าเป็นการรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระ และเข้าร่วมในเรื่องของส่วนร่วมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติมีความสำนึกและยึดมั่น ในระบบ คุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัด และมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (Phra Phaisan Wisalo, 2006: 7)

นักวิชาการด้านศาสนาได้ให้ความหมายของคำว่าจิตอาสา ดังนี้ พระไพศาล วิสาโล ได้ให้ความหมายของ จิตอาสา หมายถึง จิตที่ยกระดับปัญญาภายในและสำนึกสาธารณะ ซึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและสันติหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าคือ จิตที่พร้อมจะสละเวลา แรงกาย และสติปัญญา

เพื่อสาธารณประโยชน์เป็นจิตสุขเมือได้ทำความดีเป็นจิตที่เปี่ยมด้วย “บุญ” คือความสงบเย็นและพลังแห่งความดี (Phra Phaisan Wisalo, 2006 : 10)

ประเวศ วะสีได้ให้ความหมายของคำว่า จิตอาสา ว่าเป็นจิตที่มีการเสียสละ จิตที่เอื้อเฟื้อเผือแผ่ เป็นผู้มีจิต พร้อมที่จะเป็นอาสาสมัคร เป็นรูปธรรมของความเป็นเพื่อนมนุษย์ทีมีความเมตตา กรุณา เพื่อเชื่อมต่อความเป็นและทำให้เกิดสิงดีงามในสังคม (Prawet Wasasi, 2011: 11)

สรุปได้ว่า จิตอาสา หมายถึง จิตที่ยกระดับปัญญาภายในและสำนึกสาธารณะ เป็นจิตที่เป็นสุขเพื่อได้ทำความดีอยากช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิงตอบแทน เป็นจิตที่พร้อมจะสละเวลาแรงกาย และสติปัญญา เพื่อบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม มีความเมตตา กรุณา เป็นจิตที่เปี่ยมด้วยความสงบเย็นและเต็มไปด้วยพลังแห่งความดีเพื่อสร้าง สังคมที่เป็นธรรมและสันติ

**ความสำคัญของจิตสาธารณะ**

คำว่า “จิตอาสา” มีการนำมาใช้และรู้จักกันมากในประเทศไทย จากเหตุการณ์ประสบภัยคลื่นสึนามิเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2547 ที่ก่อให้เกิดการร่วมมือกันระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคมต่าง ๆ ที่ได้เข้ามาช่วยเหลือผู้ประสบภัย ทำให้เป็นจุดเริ่มต้นของกระแสการเป็นอาสาสมัครที่เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเป็นประโยชน์ร่วมกันทั้งต่อผู้กระทำและผู้อื่น โดยเน้นที่คุณค่าของความสามัคคี การมีส่วนร่วมและการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขในสังคม (Kannika Mano, 2010 : 5)

ศูนย์คุณธรรม ให้ความหมายจิตอาสาว่า หมายถึง จิตที่พร้อมจะสละเวลาแรงกายสติปัญญา เพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นจิตที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดี อันเกิดจากพื้นบานความคิด 4 ประการ ได้แก่

1. เป็นการบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวมมิใช่เพื่อส่วนตัว
2. เป็นการกระทำที่เป็นไปโดยความสมัครใจ
3. เป็นการกระทำที่ไม่มุ่งหวังผลตอบแทนในรูปสินจ้างรางวัล
4. เป็นการอุทิศกำลังกาย กำลังใจให้ส่วนรวม ไม่ใช่อุทิศกำลังทรัพย์แต่เพียงอย่างเดียว (The Moral Center, 2005: 41)

จิตอาสาในทางพุทธศาสนานั้น มีหลักธรรมสำหรับพุทธศาสนิกชนพึงยึดถือปฏิบัติซึ่ง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงปัจจัยภายในเกี่ยวกับการคิดความรู้สึกที่ส่งผลให้แต่ละคนแสดงพฤติกรรมจิตสาธารณะ ได้แก่ พรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 โดยสรุปว่า การลงมือทำสาธารณประโยชน์จะได้ผลสมบูรณ์ต้องมีรากฐานที่ เกิดจากความคิดความระลึกซึ่งเป็นคุณธรรมในใจที่แต่ละคนยึดถือ ได้แก่ พรหมวิหาร 4 ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นคุณธรรมที่รากฐานของพฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมการทำเพื่อสาธารณประโยชน์จะเข้มแข็ง ส่วน สังคหวัตถุ 4 จิตอาสาเป็นคุณลักษณะของผู้ที่คำนึงถึงส่วนรวมมุ่งประโยชน์ของส่วนรวม (Phra Phrom Kunaporn (P. A. Por Payutto), 2002 : 196) ซึ่งสอดคล้องกับ ว. วชิรเมธีที่กล่าวไว้ใน หนังสือ “เธอคือโพธิสัตว์” ว่าจิตอาสาถือเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการแสดงออกถึงภาวะผู้นำจะเห็นได้ จากความเสียสละของพญาวานรเมื่อพระโพธิสัตว์ของเรานั้นเสวยพระชาติเป็นพญาวานรที่เปี่ยมไปด้วยจิตอาสามี ความเสียสละในการรับใช้ฝูงลิงของตัวเองแล้วตัดสินใจ

อุทิศตนเป็นส่วนหนึ่งของเถาวัลย์นั้นด้วย โดยใช้ 2 ขาหลัง เกาะกิ่งไม้ของอีกฝั่งหนึ่ง ส่วน 2 มือข้างหน้านั้นถือปลายของเถาวัลย์ไว้อย่างมั่นคงแล้วก็ผูกเถาวัลย์นั้นเข้ากับตัวดึงจนมั่นใจว่าแน่นหนาแล้วตะโกนให้บริวารของตัวเองไต่เถาวัลย์ข้ามมา โดยลิงหลายร้อยตัวไต่เถาวัลย์ข้ามมาจากหน้าผาฝั่งหนึ่งไปยังอีกฝั่งหนึ่ง พอถึงจุดที่พญาวานรอุทิศตนเป็นเถาวัลย์บริวารไม่อยากจะเหยียบแต่พระโพธิสัตว์บอกว่าให้เหยียบไปเลยอย่าไปคิดอะไรมากโดยสิ่งสำคัญที่สุดของเราตอนนี้คือ ทำอย่างไรจะทำให้เรารอดเหล่าวานรก็ได้ไต่เถาวัลย์ข้ามฝั่งไปโดยเหยียบบนหลัง บนหัว บนไหล่ ของพญาวานร เอาชีวิตรอดได้ทั้งหมด ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้เสียสละตนเองเพื่อประโยชน์ของส่วนร่วมนั่นเอง (W. Wachira Methi, 2011 : 60-62)

ดังนั้น เพื่อบูรณาการจิตสาธารณะในโลกยุคปัจจุบันเข้ากับจิตอาสาทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งผู้เขียนจึงนำเสนอแนวคิดจิตสาธารณะในทัศนะต่าง ๆ ทั้งในมุมมองของโลกปัจจุบัน และมุมมองทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปสู่การบูรณาการเป็นรูปแบบการพัฒนาจิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน อันจะเอื้อประโยชน์ต่อการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจิตอาสาและการพัฒนาสังคมประเทศชาติต่อไป

**จิตอาสาของนักวิชาการไทย**

ในประเด็นความหมายของจิตอาสานั้นเป็นการเห็นแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวม การร่วมกันรักษากฎกติกาใช้เสรีภาพเป็นช่องทางหรือเป็นโอกาสในการร่วมสร้างสรรค์สังคมให้เกิดผลแก่ส่วนรวมคือทำให้สังคมอยู่ได้ด้วยดีโดยแต่ละคนมีความรับผิดชอบในการทำให้ได้ผลประโยชน์แก่ตัวเอง จิตอาสาเป็นเรื่องที่กำลังตื่นตัวสำหรับสังคมไทย เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดประชาสังคม จึงเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีประชาสังคม (Civil Society) ซึ่งแตกต่างจากซีกโลกตะวันตกที่มีการกล่าวถึงเรื่องนี้มานาน ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างของระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ประเพณี วัฒนธรรม โลกตะวันตกมีพื้นฐานการปกครองประเทศจากประชาชน เน้นบทบาทของกลุ่มคนองค์กรนอกภาครัฐ แต่ในประเทศไทยเริ่มจากการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างกะทันหันโดยไม่มีการเตรียมความพร้อมให้แก่ประชาชนทำให้ประชาชนยึดติดระบอบเดิม คือต้องการผู้ปกครองประกอบกับในหลักสูตรการศึกษามักกล่าวถึงแต่หน้าที่พลเมือง แต่ไม่ได้สอนสิทธิของพลเมืองทำให้นิสิตนักศึกษาไม่รู้สิทธิของตนซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาประเทศ (Piriya Nilamat, 2007: 9) และส่วนรวมให้สอดคล้องกันในขณะที่ ชาย โพธิสิตา ที่ให้ความหมายว่าเป็นความตระหนัก และความรับผิดชอบต่อส่วนรวมโดยมองจากการแสดงออกทางพฤติกรรมอันสะท้อนถึงสิ่งที่อยู่ในใจของผู้ที่แสดงพฤติกรรมนั้นเป็นหลักซึ่งหมายถึงการกระทำที่แสดงความรับผิดชอบต่อส่วนรวมนั่นเอง โดยอธิบายเพิ่มเติมว่า คำว่าจิตอาสาประกอบด้วยคำว่าจิตและอาสา การทำความเข้าใจความหมายของคำว่าจิตอาสาจึงต้องทำความเข้าใจคำทั้ง 2 คำนี้คำว่า จิต โดยนัย หมายถึง จิตสำนึก ซึ่งมีความหมายในเชิงสังคมว่าหมายถึงความตระหนักซึ่งแสดงออกทางการกระทำหรือพฤติกรรม (Chai Photisita, 2003, : 2) คำว่า จิตอาสาหมายถึงเพื่อประชาชนทั่วไปไม่ได้เป็นของผู้ใดผู้หนึ่งจิตอาสาเป็นเรื่องของส่วนรวมเป็นเรื่องที่เหนือจากเรื่องของส่วนตัวคือมีผู้อื่นเกี่ยวข้องด้วยสาธารณะมีหลายระดับเช่นระดับครอบครัวระดับชุมชนหรือ ท้องถิ่นระดับประเทศชาติการพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นสาธารณะพิจารณาได้จากสิ่งที่เกี่ยวข้องสอง

ประการคือสิทธิการ เข้าถึงและสิทธิการใช้ประโยชน์โดยใครจะเป็นเจ้าของหรือมีหรือไม่มีเจ้าของก็ไม่ใช่คุณลักษณะที่จะกำหนดว่าเป็นสาธารณะหรือไม่สิ่งที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือประชาชนทั่วไปหรือรัฐเป็นเจ้าของหากคนทั่วไปสามารถเข้าถึงหรือใช้ประโยชน์ได้ก็ถือว่าเป็นสาธารณะด้วยอย่างน้อยก็ในระดับหนึ่ง สิ่งที่เป็นสาธารณะจึงควรเป็นทั้งสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ป่าไม้ แม่น้ำ อากาศ และสิ่งที่รัฐสร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวก เช่น โทรศัพท์สาธารณะ สวนสาธารณะถนนและทางเท้ารวมทั้งสถานที่ให้บริการต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน เช่น วัด โรงเรียน โรงพยาบาล เป็นต้น

จากการศึกษาความหมายของจิตอาสาดังกล่าวข้างต้น พบว่า การให้ความหมายของจิตอาสากล่าวถึงจิตใจที่คำนึงถึงส่วนรวมโดยแสดงออกทางการกระทำซึ่งความหมายของจิตอาสาประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ 1. ส่วนที่แสดง ถึงจิตใจได้แก่ความตระหนักการตระหนักรู้เอาใจใส่ความสำนึกการคำนึงถึง และความรับผิดชอบ 2. ส่วนที่แสดงถึงความเป็นส่วนรวมได้แก่ผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกับตนเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ กิจการสาธารณะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนสังกัดเรื่องของส่วนรวมที่ได้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม ประโยชน์สุขของส่วนรวมและสังคมความปรารถนาของส่วนรวมผลประโยชน์ของส่วนรวมได้ ผลประโยชน์แก่ตัวเอง และส่วนรวมให้สอดคล้องกันเกิดประโยชน์ต่อพื้นที่ของสาธารณะ และ 3. ส่วนที่แสดงถึงการกระทำ ได้แก่ การใช้สติปัญญาเป็นธุระเข้าร่วมมีส่วนร่วมการดูแลสร้างสรรค์และความพยายามทำให้ดีขึ้น

**จิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนา**

แนวคิดเรื่องจิตอาสาเป็นแนวคิดที่มีการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในสังคมปัจจุบันเพราะเหตุที่สภาพสังคมในปัจจุบันเต็มไปด้วยปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์จิตอาสาจึงเป็นเหมือนยารักษาโรคที่เกิดจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์โดยเมื่อพิจารณาถึงคำว่า จิตอาสาในมิติของคำสอนทางพระพุทธศาสนาทำให้เห็นได้ว่า คำนี้ ได้สะท้อนถึงภาพที่ชัดเจนของ “ความเป็นพระพุทธศาสนา” เพราะเป็นภารกิจหลักของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ เป็นภารกิจที่จะต้องช่วยเหลือมนุษย์และสังคม ดังพุทธดำรัสที่ตรัสไว้กับพระสาวกตอนหนึ่งว่า ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูปจงแสดงธรรม มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่นั้นย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม (Mahachulalongkornrajavidyalaya University. 1996: 4/32/40)

พระพุทธดำรัสข้างต้นนี้ เป็นปฐมโอวาทที่ได้ตรัสกับพระอรหันต์ชุดแรก 60 องค์ที่ทรงเริ่มส่งออกไปเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ตามแนวจิตสาธารณะแก่ชาวโลก หลังจากที่พระอรหันต์เหล่านั้นพัฒนาตนถึงความสมบูรณ์พร้อมแล้ว ถือได้ว่าเป็นพระดำรัสอย่างเป็นทางการในการทรงรับสั่งให้พระอรหันต์ชุดดังกล่าวออกไปบำเพ็ญประโยชน์บนฐานแนวคิดเรื่องจิตสาธารณะและสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวพุทธที่เป็นไปเพื่อผู้อื่นอย่างแท้จริง เป็นการเห็นแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวม การรักษากฎกติกา ใช้เสรีภาพเป็น

ช่องทางหรือเป็นโอกาสในการร่วมสร้างสรรค์สังคมให้เกิดผลแก่ส่วนรวมคือทำให้สังคมอยู่ได้ด้วยดีโดยแต่ละคนมีความรับผิดชอบในการทำให้ได้ผลประโยชน์แก่ตัวเองและส่วนรวมให้สอดคล้องกัน

จากแนวคิดดังกล่าว จะเห็นว่าถ้าใช้มุมมองของการคิดที่เป็นระบบไม่มองแยกส่วนจะพบว่าจิตอาสาจะเป็นประโยชน์ทั้งในระดับส่วนบุคคลหรือในระดับส่วนรวม ดังนั้นจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์พฤติกรรมสำคัญของ จิตสาธารณะในทางพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบที่เป็นพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1. การให้ 2. การไม่ เบียดเบียน และ 3. การมุ่งประโยชน์ซึ่งการให้และการมุ่งประโยชน์จะสอดคล้องกับหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ส่วนการ ไม่เบียดเบียนจะสอดคล้องกับหลักธรรมพรหมวิหาร 4 จิตนั้นมีความสำคัญเพราะจิตเป็นตัวสังการให้ร่างกายทำการงานต่าง ๆ ตามที่จิตสั่ง และจิตยังมีคุณสมบัติพิเศษ คือ การสั่งสมการกระทำต่าง ๆ ที่บุคคลทำลงไปไม่ว่าจะเป็นสิ่งดีมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ก็ตาม จิตจะสั่งสมสืบทอดไปไม่ขาดสายข้ามภพข้ามชาติ ซึ่งทำให้สัตว์ทั้งหลายมีรูปร่าง สติปัญญา ฐานะความประพฤติที่แตกต่างกัน คือชาติก่อนพัฒนาจิตของตนไว้ดี เมื่อมาเกิดในชาติใหม่จะทำให้เป็นคนดีมีน้ำใจ ไม่เห็นแก่ตัว มีเมตตากรุณา มีความคิดดี คิดสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ถ้าไม่ได้ฝึกฝนอบรมจิตมาก่อนการที่บุคคลจะเป็นผู้มีเมตตากรุณา ไม่เห็นแก่ตัว มีความคิดเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม นั้นจึงเป็นสิ่งที่เกิดได้ยาก ฉะนั้นการฝึกฝนอบรมจิตของตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับสังคม

**การพัฒนาจิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน**

**แนวคิดของจิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการ**

จากการศึกษาความหมายของจิตอาสาทั้งในทัศนของนักวิชาการไทย นักวิชาการตะวันตกและจิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนาจะเห็นว่า นักวิชาการไทยจะให้ความสำคัญกับพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการงดเว้นการกระทำที่จะส่งผลทำให้เกิดความชำรุดเสียหายของทรัพย์สินส่วนรวม การมีส่วนร่วมดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม และการเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวม สอดคล้องกับมุมของนักวิชาการตะวันตกที่มุ่งเน้นพัฒนาตนเอง ทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น การให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยส่วนรวม

**รูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ**

การพัฒนาบุคคลซึ่งอาจเรียกได้หลายอย่าง แต่ในความหมายส่วนใหญ่นักวิชาการมักจะให้ความหมายว่า ประกอบด้วยการดำเนินงานเกี่ยวกับ “การฝึกอบรม (Training) การศึกษา (Education) และการพัฒนา (Development)” เพื่อเป็นการเพิ่มเติม/ปรับปรุง ความรู้ทักษะ ทัศนคติ และพฤติกรรมของบุคคลอันจะช่วยพัฒนาสมรรถนะสำคัญ (Key competencies) เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาในเชิงระบบนั้นตามแนวคิดของ ไลบรารี่ (Library) ที่ได้นำเสนอกรอบแนวคิดหลักในการสร้างรูปแบบการพัฒนาตามกระบวนการในการดำเนินการ 6 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การเตรียมการ ขั้นที่ 2 การประเมินก่อนดำเนินการ ขั้นที่ 3 การพัฒนา ขั้นที่ 4 การปฏิบัติขั้นที่ 5 ประเมินผลหลังดำเนินการ และขั้นที่ 6 การวิเคราะห์การดำเนินการ โดยมีหลักการและแนวคิดในการสร้างรูปแบบ ได้แก่ การกำหนดลำดับและขั้นตอนในโครงสร้างรูปแบบ โดยความสัมพันธ์ของแต่ละขั้นตอนของรูปแบบจะต้อง เชื่อมโยงอย่างเป็นเหตุเป็นผลโครงสร้างของ

รูปแบบจะต้องสามารถบูรณาการและนำเสนอรูปแบบการดำเนินการได้ ในรูปแบบของโครงสร้างหลักสูตรและรายละเอียดของหลักสูตรและในแต่ละขั้นตอนขององค์ประกอบของรูปแบบ และในแต่ละองค์ประกอบย่อยของรูปแบบต้องสามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามหลักสูตรได้อย่างอิสระ (Samrit Kangpeng, , 2009 : 111)

เมื่อพิจารณาในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ไตรสิกขาเป็นกระบวนการพัฒนาคนทั้งทางกาย จิตใจและ ปัญญาเพื่อให้บุคคลดำเนินชีวิตไปในวิถีที่ถูกต้องดีงาม จิตใจสงบมั่นคงเป็นสมาธิและเกิดปัญญาที่รู้แจ้ง ซึ่งเมื่อแยก ประเภทออกเป็นหมวดหมู่ ได้แก่ ศีล สมาธิและปัญญา ถ้าบุคคลนำมาเป็นแนวปฏิบัติสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่าง สันติสุข ซึ่งการฝึกอบรมและพัฒนาตามหลักไตรสิกขาสามารถฝึกได้ในทุกการกระทำและฝึกหัดให้รู้จักตนเองซึ่งจะ ช่วยให้การปฏิบัติศีล สมาธิและปัญญาก้าวหน้ายิ่งขึ้น

**หลักการพัฒนาชุมชน**

หลักการพัฒนาชุมชนเป็นเรื่องของการปฏิบัติ คือ คนและชุมชนต้องมีการพัฒนาเพื่อมีความสันติสุขและสันติภาพ การพัฒนาคุณภาพของประชาชนนั้น จะต้องริเริ่มจากภาวะความเป็นอยู่ของชุมชน โดยให้ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เป็นการเข้าใจและระลึกเสมอว่างานใด ๆ ในชุมชนนั้นเป็นงานและกิจกรรมของเขาเอง การกระทำกิจกรรมใด ๆ ให้ เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไปโดยคำนึงถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ในชุมชนทั้งนี้เพื่อเป็นการปลูกฝังนิสัยสงเสริมให้คนได้รู้จักคิดตัดสินใจวางแผน และดำเนินการด้วยตนเองเสมอเป็นการพัฒนาทางสมองของคนซึ่งการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน ต้องประกอบไปด้วย

1. สมาชิกชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง

2. สมาชิกชุมชนมีจิตสำนึกการพึ่งตนเอง เอื้ออาทร รักและห่วงใยซึ่งกันและกัน อีกทั้งพร้อมที่จะร่วมกันในการจัดการกับปัญหาของตนและชุมชน

3. สมาชิกชุมชนเลือกกำหนดผู้นำชุมชน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงและผู้แทนของ ชุมชนที่หลากหลายด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

4. ชุมชนมีกระบวนการที่มีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิธีวิถีของชุมชน ซึ่งขับเคลื่อนโดยผู้นำองค์กรชุมชนในลักษณะเปิดกว้าง โปร่งใสและมีการแสดงความรับผิดชอบที่สามารถตรวจสอบได้สำหรับสมาชิกทั้งมวลในชุมชน

5. สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนด วิสัยทัศน์ ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาผ่าน กระบวนการของชุมชน

6. สมาชิกทุกคนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน

7. มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุก ๆ ด้านของชุมชนที่มุ่งการ พึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุกคนและหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน

8. การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอกเป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง ได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป

9. มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคการพัฒนาอาจเป็นหมู่บ้าน ชุมชนอื่น ๆ ท้องถิ่น ภาคราชการ องค์กรเอชน นักธุรกิจ นักวิชาการในลักษณะการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน

ดังนั้น รูปแบบการพัฒนาจิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน จึงเป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เห็นแก่ ผลประโยชน์ของส่วนรวมโดยการงดเว้นกระทำให้ทรัพย์สินส่วนรวมเสียหาย มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม การเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินร่วมกัน การรักษากฎกติกาใช้เสรีภาพเป็นช่องทางหรือเป็นโอกาสในการร่วมสร้างสรรค์สังคมให้เกิดผลแก่ส่วนรวม ทำให้สังคมอยู่ได้ด้วยดีโดยแต่ละคนมีความรับผิดชอบในการทำให้ได้ผลประโยชน์แก่ตัวเองและส่วนรวมให้สอดคล้องกันโดยผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การให้ การไม่เบียดเบียนและการมุ่งประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งรูปแบบการพัฒนาควรเป็นรูปแบบเชิงระบบที่ให้ความสำคัญ ครอบคลุมทั้งปัจจัยนำเข้า การเตรียมการประเมินความต้องการจำเป็น เกี่ยวกับองค์ประกอบจิตสาธารณะที่จะพัฒนา สร้างรูปแบบ กำหนดเป้าหมาย จัดทำหลักสูตร แผนพัฒนา โปรแกรม เครื่องมือประเมิน จัดทำปฏิทินการปฏิบัติงาน การประเมินก่อนดำเนินการ วัดจิตสาธารณะก่อนดำเนินการ ชี้แจงแนวปฏิบัติร่วมกัน การพัฒนาดำเนินการพัฒนาจิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการ สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 การฝึกปฏิบัติ ปฏิบัติกิจกรรมจิตสาธารณะเชิงพุทธ บูรณาการ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) หลักการสังเคราะห์ตามแนวพุทธ

**สรุป**

การพัฒนาจิตอาสาเชิงบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนจะมองว่ามนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์ หรือปัญหานั้น มนุษย์เราสามารแก้ไขได้ในทางปฏิบัติและพระพุทธศาสนานั้นมุ่งไปสู่การแก้ไขปัญหา หลักการสังคม สงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนาประมวลได้ 7 ประการ คือ 1. ต้องคำนึงถึงหลักเหตุผลเป็นสำคัญ 2. ต้องยึดหลักทางสายกลาง 3. ต้องยึดหลักพึ่งตนเอง 4. ต้องเป็นไปอย่างสมดุล 5. ต้องค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสม 6. ต้องสอดคล้องจุดหมายหลักของชีวิต และ 7. ต้องไม่ก่อทุกข์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น โดยเน้นหลักการปฏิบัติตนตาม กระบวนการของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา ที่ครอบคลุมทั้งการรับรู้และการรู้คิด เจตคติ การพัฒนาตนเอง ด้านทั้งด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) ด้านความรู้ความคิด (ปัญญา) และการมีวิธีคิดเป็นคิดถูกต้องตามหลัก เหตุผลเพื่ออุทิศตนให้ส่วนรวม (พฤติกรรมระดับบุคคล) และการมีส่วนร่วมสร้างเครือข่ายช่วยแก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติ สร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม และการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสม (พฤติกรรมระดับส่วนรวม)

## บรรณานุกรม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์. (2550). *กถาพัฒนากร กรมการพัฒนาชุมชน.* กรุงเทพฯ: บริษัท รำไทยเพรส จำกัด.

พระครูสิริพัชรโสภิต และคณะ. (2564). *การพัฒนาจิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการ.* เพชรบูรณ์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พ่อขุนผาเมืองเพชรบูรณ์.

Chai Photisita. (2003). Public Domain Consciousness: Social Concepts and Policy Implications. *Royal Institute Journal*, 28, 431-448.

_____. (2000). Research report on the study of Thai people's consciousness to the public domain: a case study bangkok. ( Research Report) . Nakhon Pathom: Institute for Population and Social Research. Mahidol University.

Kannika Mano. (2010). *"The Meaning of Life and Volunteer Spirit"* ( Master of Science Thesis) . Chiang Mai: Graduate School Chiang Mai University.

Kriengsak Chareonwongsak. (2000). *Jomprathet Student: Synthesis. analysis and application of royal speech Education and Human Development*. (2nd ed.). Bangkok: Success Media.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka Version Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Phranakhonsiayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya Printing House.

Phra Phrom Kunaporn. (2005). *Buddhist Dictionary of Buddhist Code*. Bangkok: SR Printing Mass Products.

_____. (2002). *Buddhist dictionary Vocabulary edition*. ( 11th ed.) . Bangkok: Sahamathik Company Limited.

Phra Phaisan Wisalo. (2006). Volunteer Network. Volunteer Handbook. Volunteer for the King Project.

_____. (2001). *Thai Social Way. Series 4. Civil Society and Community Culture*. Bangkok: Ruen Kaew Printing.

Prawet Wasree. (2011). "Rural Development Volunteers: A Case Study of Mahidol University Volunteer Development Group". (Bangkok: Villagers Doctor Publishing).

Piriya Nilomat. (2007). "*Factors Affecting Public Consciousness of Students in Level 4, Office of Roi Et Educational Service Area". Master of Education Thesis*. Maha Sarakham: MahaSarakham University.

Royal Institute. (2003). *Royal Institute Dictionary 1999*. Bangkok: Nanmee Book Publications.

Samrit Kangpeng. (2009). The development of a model for increasing the efficiency of classroom research of teachers in educational institutions under the Khon Kaen

Educational Service Area Office 1: A case study of Ban Nong Kung Wittayakhan School. Khon Kaen: Klang Nana Wittaya.

The Moral Center. (2005). Actively Work Together to Do Good. The National Moral Assembly and the Moral Market. Bangkok: Plan Motip Company Limited.

W. Wachira Methi. (2011). *She is Bodhisattva.* Bangkok: Amarin Printing and Publishing.